

พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติของพุทธศาสนิกชน
ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
**Life and Death: Buddhist Attitudes, Rituals and Mindful Practices Tha
Song Khon Subdistrict Mueang Maha Sarakham
District Maha Sarakham Province**

พระมหาณัฐพงษ์ วาฑฒนสุทธิ (เคนทา),
พระโสภณพัฒนบัณฑิต และ อุดลย์ หลานวงศ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
**Phramahanattapong Wattanasuthi (Kentha),
Phra Sophon Phatthanabandit and Adul Lanwong**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus
Corresponding Author, E-mail: kapko1990@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติของพุทธศาสนิกชน ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม มีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและการปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติ ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมและการปฏิบัติอย่างมีสติต่อชีวิตและความตายนั้น “พิธีกรรม” ทางศาสนาด้วยความเชื่อและความศรัทธา ทำให้พิธีกรรมมีความสัมพันธ์ต่อชีวิตและความตายเป็นองค์ประกอบสำคัญในชีวิตมนุษย์เป็นกิจกรรมหลักที่สำคัญของชีวิตทางสังคม จึงทำให้คนในชุมชนมีพิธีกรรมและแนวปฏิบัติที่มีความสอดคล้องตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เพราะโดยส่วนมากคนในชุมชนตำบลท่าสองคอน มีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก มีการนำของผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชนและพระสงฆ์เป็นอย่างดีในการประกอบพิธีกรรมและแนวปฏิบัติให้ถูกต้องตามประเพณีที่สืบทอดกันและมีหลักปฏิบัติหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาโดยการนำเอาหลักหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาโดยใช้หลัก “สติ” เพราะสติเป็นหลักแนวทางการพัฒนามนุษย์ สามารถนำสิ่งเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมงานใดๆ ในชีวิตประจำวันต้องมีสติและสัมปชัญญะเพราะสติเป็นตัวกำหนด คือ การที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะพูด นึกถึงสิ่งจะทำ คำที่จะพูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เผลอไหล อดคิดขึ้นได้ ระงับยับยั้งใจได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าความไม่ประมาท คือให้ตื่นตัวอยู่เสมอ และสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การนำเอาหลักที่มีความสำคัญในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งหลักธรรมอันเป็นที่สุดของชีวิต เช่น นำเอาหลักอริยมรรคมีองค์ 8 มาปรับใช้ในการ

* วันรับบทความ: 18 กรกฎาคม 2565; วันแก้ไขบทความ 16 ตุลาคม 2565; วันตอบรับบทความ: 4 พฤศจิกายน 2565

Received: July 18, 2022; Revised: October 16, 2022; Accepted: November 4, 2022

ประกอบอาชีพในทางสุจริต และสามารถเอาไปปรับใช้ในการเป็นผู้นำของชุมชน โดยมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความตั้งใจที่จะนำพาขับเคลื่อนคนในชุมชน รวมถึงมีความเข้าใจในกฎของธรรมชาติอันเป็นหลักความจริงของชีวิต ที่สรรพสิ่งทั้งหลายต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงทั้ง 3 ประการนี้ กล่าวคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก่อให้เกิดการเจริญมรณสติ เป็นการหมั่นระลึกถึงความตาย เป็นการพัฒนาจิตให้รู้โลกตามที่เป็นจริง และเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมที่จะเผชิญกับความพลัดพรากสูญเสียเมื่อวันเวลานั้นมาถึง เป็นต้น

ดังนั้น พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายในตำบลท่าสองคอน จึงมีหลักปฏิบัติที่มีความสอดคล้องกับหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา โดยมีการประกอบพิธีกรรมและมีแนวปฏิบัติที่ยึดตามหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ทำให้พิธีกรรมและการปฏิบัติเหล่านี้ มีบทบาทในการทำให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญทำทาน ถวายสังฆทาน และร่วมสร้างบุญร่วมกัน หมู่สาวก็มีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการรวมญาติรวมมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกล ได้มาร่วมสังสรรค์กัน ทั้งหมดนี้คือ พิธีกรรมที่จะทำให้ทุกคนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคมหรือประเทศชาติในที่สุด นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน หากใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ก็เท่ากับว่าเราไม่ตกเป็นทาสของพิธีกรรม แต่เป็นนายของพิธีกรรมและมีแนวปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พิธีกรรม; แนวปฏิบัติต่อชีวิต; ชีวิตหลังความตาย

Abstracts

research subject Life and Death: Buddhist Attitudes, Rituals and Mindful Practices Tha Song Khon Subdistrict Mueang Maha Sarakham District Maha Sarakham Province The objectives are: 1) to study the ritual attitude and practice of Buddhists consciously in life and death; 2) to study the Buddhists' attitude, ritual and practice of consciously living and dying in Tha Sub-district. Song Khon, Muang District, Maha Sarakham Province 3) To study and analyze the attitudes, rituals and practices of Buddhists with conscious living and death in Tha Song Khon Subdistrict, Mueang District, Maha Sarakham Province. This research is a qualitative research which is a study from documentary research and field work research using in-depth interview form.

Rituals and conscious practices of life and death Rituals are so closely intertwined with the way of life of people in the present community that they are almost inseparable when there are festivals. Although the ritual is a fictitious action that people have step by step method. To be a medium or a way to bring success in thingsexpected or refers to the behavior in which humans depend on their own religious beliefs, regardless of religion, are treated according to their own religion. according to their own beliefs and beliefs in each religion thus creating a religious “ritual” with faith and faith Therefore, rituals are associated with life and death as an important element in human life from birth until death is the main activity of thesocial life Buddhist rituals are the things that nourish the religion that is the essence of Buddhism. Performing various rituals in Buddhism. There must be an introduction and the participants of

the ceremony to study and understand the various rituals and rituals according to Buddhist ritual principles. by adhering to the principles of dharma and Buddhist practice Therefore, people in the community have rituals and practices that are important. Consistency with the principles of Buddhism Because most of the people in Tha Song Khon Sub-District Community, Muang District, Maha Sarakham Province, are mainly Buddhists. By applying the basic principles for life development, which is a Buddhist principle by using the principle of "sati" because mindfulness is the principle of human development. can apply those things in the daily life of human beings Whether any activity in Daily life must be mindful and aware because consciousness determines, that is, the mind thinks about what to say. Think of what to do and the words to say. is a symptom that the mind does not forget restrained also called carelessness is to be always awake to not be careless prevent damage and able to develop oneself leading to the adoption of principles that are important in life until the most important principles of life such as Apply the Noble Eightfold Principles to apply in honest career and can be applied in the leadership of the community with honesty Have the intention to drive people in the community including understanding the laws of nature, which are the principles of life that all things are subject to these three laws of truth, namely, vanity, dukkha, and anatta, which lead to the development of mindfulness. It is a remembrance of death. Developing the mind to know the world as it really is. and prepare yourself to be ready to face a ton of separation and loss when that day comes.

Keywords: Ritual; Guidelines For Life; Life After Death

บทนำ

ชีวิตมนุษย์พิจารณาการเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยธรรมชาติที่แท้จริงเท่าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้เน้นที่จะแสวงหาคำตอบทางอภิปรายที่เกี่ยวกับความเป็นมาของมนุษย์ยุคก่อน ๆ ซึ่งเกินความจำเป็นไม่เกิดประโยชน์แก่การดับทุกข์ทั้งปวง ฆะตากรรมของชีวิตมนุษย์ในทรรศนะพุทธปรัชญาต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งกรรมและกฎไตรลักษณ์ (พระธรรมปิฎก, 2546 : 56) ตามหลักพุทธธรรมเบื้องต้นที่ว่า คนเกิดจากสิ่งประกอบ ต่าง ๆ มารวมกันเข้า ไม่มีตัวตนที่แท้ของตนเอง แม้แต่ส่วนประกอบต่างๆ ก็ไม่มีตัวตนในตัวเองเช่นกัน อาศัยส่วนประกอบส่วนย่อย ๆ ลงไปอีกประกอบกันขึ้นมา ความเป็นไปต่างๆ ทั้งหมดนี้ เป็นไปตามกระบวนการของธรรมชาติ อาศัยความสัมพันธ์และความเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันของสิ่งทั้งหลายเอง ไม่มีตัวการอย่างอื่นที่นอกเหนือออกไป ไม่ว่าในฐานะผู้สร้าง ผู้รักษา ผู้ทำลาย ผู้บันดาล ชาวพุทธเรียกการอาศัยกันและกัน เป็นปัจจัยของกันและกันเป็นกฎธรรมชาติ

สภาพความเป็นชีวิตของทุกคน ซึ่งเป็นลักษณะเหมือนกัน เสมอกันคือความไม่เที่ยงความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน เป็นกฎของธรรมชาติที่เด็ดขาด ไม่มีชีวิตใครได้เปรียบเสียเปรียบทุกชีวิตต้องตกอยู่ใน 3 กฎนี้ทั้งนั้น กฎไตรลักษณ์นั้นนับว่าเป็นอุดมธรรมในพระพุทธศาสนาโดยแท้ เพราะมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมสำคัญ คือ หลักกรรม ดังที่พระธรรมปิฎก ป.อ.ปยุตโต ได้กล่าวไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า “กล่าวโดยทั่วไป

หลักอนัตตาพร้อมทั้งหลักอนิจจตา และหลักทุกขตาเป็นเครื่องยืนยันความถูกต้องแท้จริงของหลักจริยธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะหลักกรรมและหลักการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น เช่น เพราะสิ่งทั้งหลายไม่มีตัวตน ความเป็นไปในรูปกระแสแห่งเหตุปัจจัย ที่สัมพันธ์สืบต่อเนื่องอาศัยกันจึงเป็น ไปได้กรรมจึงมีได้ เพราะสิ่งทั้งหลาย ไม่มีตัวตนความหลุดพ้นจึงมีได้ (พระธรรมปิฎก, 2546 : 55)

ในฐานะที่ความตายเป็นความจริงที่สำคัญต่อชีวิตที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ เหมือนนายโคบาลกล่าวถึงความตายไว้ว่า คนเลี้ยงโคใช้ท่อนไม้ไล่ต้อนฝูงโคไปยังที่หากิน ฉนใด ความแก่และความตายก็ไล่ต้อนอายุของสัตว์ทั้งหลายไป ฉนนั้น แสดงให้เห็นว่า หลักพุทธธรรมสะท้อนให้เราใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ดังนั้น การดำรงอยู่ในธรรมชาติดุจที่มนุษย์ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อจิตใจกันเอาความตายไปให้ห่างๆ และแยกออกจากชีวิตประจำวันด้วยเหตุ แห่งความกลัว การแบ่งแยกนั้นจะเป็นตัวบ่มเพาะความกลัว ความวิตกกังวลให้เพิ่มพูนขึ้นอีกทั้งการ สร้างทฤษฎีความเชื่อเกี่ยวกับความตายขึ้นอีกมากมาย การจะเข้าใจความตายได้ เราต้องเข้าใจชีวิต แต่ชีวิตไม่ใช่ความสืบเนื่องของความคิดที่สั่งสมมาและพยายามสืบเนื่องต่อไปในอนาคต เพราะความสืบเนื่องเช่นนี้เองที่สร้างทุกขเวทนาทั้งหลายให้แก่เรา ความตายไม่ได้อยู่ห่างไกลออกไปที่ไหนสักแห่ง มันอยู่ที่นี้และในขณะนี้ มันอยู่ที่นี้แล้วทุกนาทิจงชีวิต

แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ความตายเป็นอาการ หรือ ปราภฏการณที่เกิดขึ้นเป็นปกติสำหรับชีวิต เมื่อพิจารณาโดยไม่ขึ้นต่อความรู้สึกของมนุษย์ ความตายจึงเป็นเพียงธรรมดา ๆ แต่ที่เป็นธรรมดานี้เอง เพราะความรู้สึกลึกซึ้งและไม่รู้ไม่เข้าใจ วิธีการเตรียมตัวตายเพื่อไปสู่สุคติ พระพุทธองค์ตรัสสอนวิธีการเตรียมตัวตายไว้ในมหาปริณิพพานสูตร สำหรับบุคคลทั่วไป ถึงแม้จะยังไม่สามารถปฏิบัติจนถึงขั้นละการเวียนว่ายตายเกิดได้ แต่ก็สามารถนำมาปฏิบัติเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับความตายที่จะมาถึง และเพื่อบ่มงู่ ชีวิตหลังความตายที่เป็นสุคติภูมิ

ศึกษาวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติต่อความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท การศึกษาแนวคิดเรื่องความตายในส่วนความหมายของความตาย ท่าทีต่อความตาย วิธีสู่การเข้าใจความตาย ตลอดจนคุณค่าของความตายที่มีต่อชีวิต และความสัมพันธ์ของความตายที่มีต่อปารภฏการณทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม โดยต้องเข้าใจแนวคิดพื้นฐานของเขา เป็นเบื้องต้น อันได้แก่ แนวคิดเรื่องความจริงของกฎธรรมชาตินั้น แนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตาย ญาณวิทยา และปรัชญาชีวิตมนุษย์ผลของ เรื่องความตายมีทัศนะที่ไม่เห็นด้วยกับ แนวคิดเรื่องความตายของปรัชญากระแสหลัก ที่ทำให้เป็นบทรูปตายตัวขึ้นมาโดยสสารนิยม เชื่อว่าความหมายของความตายอยู่ที่การยุติกระบวนการทางกายภาพเท่านั้น ทำให้ความตาย มีความหมายที่คับแคบเป็นเหตุให้ปฏิเสธความตาย

ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวทางปฏิบัติอย่างมีสติต่อชีวิตและความตายในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างไม่เลื่อนลอย โดยไม่รู้ว่สิ่งทีตนเองกำลังจะก้าวไปนั้น แท้ทีจริงแล้วคืออะไร รวมถึงศึกษาพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องชีวิตและความตายของชาวตำบลท่าสองคอน การศึกษา

เกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติต่อชีวิตและความตาย จึงเป็นทางออกสำหรับการแสวงหาแนวทางในการดำเนินชีวิตแก่บุคคลที่ยัง หลงทางอยู่ เพราะการเสื่อมถอยและสูญสิ้นแห่งชีวิตหนึ่งย่อมเป็นการสูญเสียและส่งผลต่อหลายชีวิตที่ซิดใกล้ อย่างมีนัยที่สำคัญยิ่งซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติในทางพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาพิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติ ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติ ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

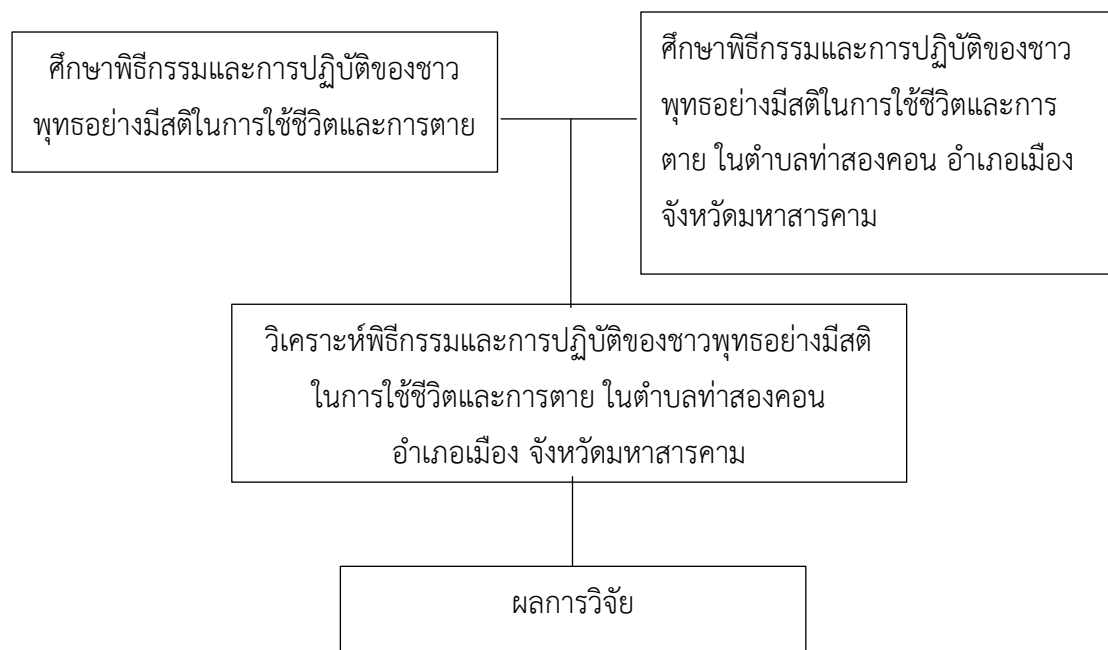
ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนั้นผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงภาพ (Qualitative Research) เป็นการศึกษาจากเอกสาร (Documentay Research) และการลงภาคสนาม (field work Research) โดยใช้แบบ สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ในการศึกษาวิเคราะห์พิธีกรรมและการปฏิบัติของชาวพุทธอย่างมีสติในการใช้ชีวิตและการตาย ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เป็นการสัมภาษณ์พระสงฆ์และกลุ่มผู้นำชุมชนที่มีบทบาทสำคัญในการจัดพิธีกรรมและแนวทางการปฏิบัติอย่างมีสติ โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มประชากรแบบเจาะจง ดังนี้ คือ

(๑) เจ้าอาวาส (จำนวน 3 วัด)	จำนวน 3 รูป
(๒) กลุ่มผู้นำชุมชน	จำนวน 4 คน
(๓) ปราชญ์หมู่บ้าน	จำนวน 3 คน
(๔) ประชาชนทั่วไป	จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาด้านทฤษฎีและภาคสนามโดยใช้วิธีอธิบายเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ต่างๆ คือพิธีกรรมต่อชีวิตและความตาย แนวปฏิบัติที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตและความตายอย่างมีสติของพุทธศาสนิกชนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติ ของพุทธศาสนิกชน ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมืองมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคามจังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า

1. พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติในทางพระพุทธศาสนา

ผลการวิจัยพบว่า พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสตินั้นไม่ได้หมายความว่าความรู้สึก ความคิดหรือความเชื่อที่อยู่เหนือธรรมชาติแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงความเข้าใจในระเบียบแบบแผนการปฏิบัติอย่างสติในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชีวิตหรือการดำเนินชีวิตรวมถึงความเข้าใจในการสืบสานของการมีชีวิตตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาไปสู่การปฏิบัติอย่างมีสติในการใช้ชีวิตและความตาย หลักธรรมสำหรับชาวพุทธในพระพุทธศาสนา มีมากมายหลายระดับ ทั้งที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตประจำวัน และระดับที่สูงขึ้นไป หากพุทธศาสนิกชนทุกคนล้วนแต่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ย่อมบังเกิดความสุขสบายในการดำเนินชีวิต และในสังคมที่เราอาศัยอยู่อย่างแน่นอน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ล้วนแล้วแต่มาจากการที่คนเราไม่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา

ดังนั้นจากที่ได้ศึกษาวิจัยถึงประเด็นรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันได้แก่ หลักพื้นฐานในการพัฒนาชีวิต หลักธรรมในการดำเนินชีวิต แนวคิดในการดำเนินชีวิตและแนวทางหรือวิธีการปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความตาย ตามลำดับ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ หลักพื้นฐาน ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา คือ มุ่งช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้ มีมุมมองเกี่ยวกับชีวิตของตนเองที่ดีมีความเชื่อมโยงในศักยภาพและความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นด้วยตนเอง ซึ่งพระพุทธศาสนามีหลักตามพุทธภาษิตว่า “อตตา หิ อตตโน นาโถ” แปลว่า “ตนเป็นที่พึ่งของตน” พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มุ่งให้บุคคลพึ่งตัวเองเป็นหลัก เมื่อบุคคลเป็นที่พึ่งของตนเองได้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งพา และพึ่งพิงผู้อื่น

ดังนั้นหลักพื้นฐานในการพัฒนาชีวิตจึงมีความสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยการใช้หลัก “สติ” เพราะสติเป็นหลักแนวทางการพัฒนามนุษย์ สามารถนำสิ่งเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมงานใดๆ ในชีวิตประจำวันต้องมีสติและสัมปชัญญะเพราะสติเป็นตัวกำหนด คือ การที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะพูด นึกถึงสิ่งจะทำคำที่จะพูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เผลอไหล อดคิดขึ้นได้ ระวังยับยั้งใจได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท คือให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ทำให้ไม่เลินเล่อพรั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเป็นต้น เป็นเหตุให้อดคิดยับยั้งชั่งใจ และกระตุ้นทำให้ นึกถึงชีวิต ทำให้เสียละทำความดีต่างๆ ได้ แต่หากขาดสติแล้วจะเป็นเหตุ ทำให้เกิดอะไรผิดและเสียหายร่ำไปการปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานั้น ที่สำคัญที่สุดและเป็นกลางๆ ไม่ยากเกินไปสามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตของทุกคนได้คือ การปฏิบัติตามหลัก “มรรคมีองค์ 8” เพราะเป็นแนวทางแห่งการพัฒนาชีวิตให้พิชิตความทุกข์ทั้งมวล หรือให้รู้ทุกข์เพื่อที่จะอยู่ร่วมกับมันได้ เพราะตราบใดที่ยังไม่สิ้นกิเลส ทุกคนล้วนแล้วแต่จะต้องเผชิญทุกข์ เพราะว่าทุกข์เป็นหนึ่งในกฎไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความทุกข์ทนได้ยาก และอนัตตา ความหมายในทัศนะของนักปราชญ์และนักวิชาการ อริยมรรคมีองค์ 8 หมายถึงพรหมจรรย์อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลางอันประเสริฐ ซึ่งนำไปสู่การแก้ปัญหาของชีวิตเพื่อให้มีชีวิตที่ดีงามถูกต้องสมบูรณ์ทางจิตใจ พฤติกรรม และปัญญาของมนุษย์มีองค์ประกอบซึ่งเป็นวิธีการปฏิบัติ อันถูกต้อง 8 ประการ ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) สัมมาสังกัปปะ (การดำริชอบ) สัมมาวาจา (การเจรจาชอบ) สัมมากัมมันตะ (ทำการทำงานชอบ) สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ) สัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) สัมมาสติ (ความระลึกชอบ) และสัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ) ซึ่งจัดเป็นไตรสิกขาประเภทหนึ่ง ความหมายตามพระไตรปิฎกและในทัศนะของนักปราชญ์และนักวิชาการต่างก็มี ความหมายในทำนองเดียวกันว่า อริยมรรคมีองค์ 8 คือระบบพรหมจรรย์หรือประมวลหลักจริยธรรม อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นทางสายกลาง สำหรับใช้ปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาของชีวิตให้มีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม และสมบูรณ์ทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ประกอบด้วยข้อปฏิบัติ 8 ประการดังกล่าวแล้ว การดำเนินชีวิตในยุคสมัยปัจจุบัน การเจริญมรณสติเป็นสิ่งที่เราควรทำอยู่เสมอเพื่อเราจะได้ไม่อยู่แบบลืมหืมตาย ใหม่ๆการเจริญมรณสติอาจจะเกิดจากการได้ยินได้ฟังพระสงฆ์หรือครูบาอาจารย์ท่านพูดอย่างนี้ หรืออ่านพระไตรปิฎกได้พบข้อความอย่างนี้ เราฟังแล้วอ่านแล้วก็จำเอาไว้ แต่การได้

ยีนได้ฟังได้อ่านเท่านี้ยังไม่พอ จะต้องน้อมระลึกอยู่เสมอ การน้อมระลึกหรือการเจริญมรณสติทำได้หลายอย่าง ลองพิจารณาทีละเรื่อง ทีละอย่างเช่น ทรัพย์สมบัติ งานการ ลูกหลาน พ่อแม่ สามีภรรยา มิตรสหาย และผู้คนที่เรารัก ที่มีความหมายต่อชีวิตของเรา ทั้งหมดนี้จะถูกพรากด้วยน้ำมือของความตาย ให้เราพิจารณาแต่ละอย่างดู แล้วถามใจเราดูว่า เราพร้อมที่จะจากทรัพย์สมบัติเหล่านั้นไปไหม เราพร้อมที่จะทำงานการไถ่ล้างหลังหรือไม่ และเราพร้อมที่จะจากลูกหลาน พ่อแม่ และคนรักไปหรือเปล่า การพิจารณาอย่างนี้มีประโยชน์มาก เพื่อให้เรารู้ว่า เราพร้อมที่จะปล่อยวางแค่ไหน เราพร้อมที่จะเผชิญกับความพลัดพรากสูญเสียหากเกิดขึ้นมาแบบฉับพลันทันทีหรือไม่ นั่นคือการพิจารณาเพื่อดูใจของเรา เพื่อตรวจสอบจิตใจของเรา ถ้าหากเรายังไม่พร้อม เราอย่าลืมรู้สึกกลัว รู้สึกตื่นตระหนก รู้สึกอึดอัด นั่นแสดงว่าเรายังมีบางอย่างที่ยังไม่ได้ทำ บางอย่างนั้นอาจจะหมายถึงหน้าที่ที่จะต้องทำต่อเขาหรืออาจหมายถึงใจของเราเองที่ยังไม่พร้อมปล่อยวาง เมื่อเป็นเช่นนั้น เราก็ต้องเร่งทำหน้าที่ต่อเขาให้สมบูรณ์ และฝึกใจให้พร้อมปล่อยวาง

2. พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัยพบว่า

1) พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตอย่างมีสติในตำบลท่าสองคอน (1) พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิตในตำบลท่าสองคอนพิธีกรรมที่เกี่ยวกับชีวิตนั้นคนทุกถ้วนมีการปฏิบัติเป็นประจำทุกวันอยู่แล้ว อาทิ สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ ครูอาจารย์หรือเทพยดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ หรือมีพิธีกรรมในแต่ละช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อหรือช่วงเปลี่ยนผ่านนี้เพื่อเสริมความมั่นใจ กล่าวคือ เมื่อแรกเกิดก็ต้องมีพิธีทำขวัญเด็กเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กที่เกิดมานั้นจะมีชีวิตรอดได้ไม่ตายเสียใน 3 วัน 7 วัน เมื่อโตขึ้นย่างเข้าสู่วัยรุ่นก็มีพิธีโกนจุก เพื่อแสดงว่าเด็กนั้นกำลังก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ต้องมีการระมัดระวังเพิ่มขึ้นจะได้เป็นคนที่มีกำลังใจมั่นคง และประพาศแต่สิ่งที่ไม่ชอบที่ควร เฉพาะผู้ชายยังต้องเข้าพิธีบวชเรียนอีก 3 เดือนเมื่ออายุ 20-21 ปี จากนั้นก็ถึงระยะของการสร้างครอบครัว ต้องเข้าพิธีหมั้นและแต่งงาน เมื่อเจ็บไข้หรือประสบเคราะห์ก็ยังต้องประกอบพิธีเรียกขวัญหรือสะเดาะเคราะห์ โดยมีวัตถุประสงคสำคัญคือการปลอบประโลมญาติมิตรที่ยังมีชีวิตอยู่นั่นเอง พิธีกรรมในวงจรชีวิตจะช่วยเสริมความเข้มแข็งสามัคคีในหมู่เครือญาติได้ดี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการทำมาหากินในชนบทไทยซึ่งส่วนใหญ่เป็นสังคมเกษตรกรรมนั้น การทำมาหากินอันเกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ชาวไร่ชาวนาต้องพึ่งพาผลผลิตจากธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจึงเป็นวิถีชีวิตสำคัญของพวกเขา ดังนั้นจึงต้องประกอบพิธีกรรมเพื่อเอาอกเอาใจหรืออ่อนน้อมสิ่งเหนือธรรมชาติเพื่อลดบันดาลให้ฝนน้ำเพียงพอแก่การเพาะปลูก และให้มีผลผลิตอุดมสมบูรณ์ จึงมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำนาและทำขวัญข้าวในช่วงเวลาต่าง ๆ ของการทำนา จึงมีความจำเป็นต้องควบคุมน้ำที่ใช้ในการเพาะปลูกไม่ให้มีมากหรือน้อยจนเกินไป หรือในภาคอีสาน เมื่อมีความแห้งแล้งเกิดขึ้นในฤดูทำนาก็ต้องทำพิธีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนจากพญาแถน เพราะต้องอาศัยน้ำฝน ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความมั่นใจในธรรมชาติที่อยู่เหนือการควบคุมของตนให้การทำมาหากินของตนสะดวกขึ้น ปลอดภัย และได้ผลผลิตมาก พิธีกรรมที่เกี่ยวกับท้องถิ่นหรือกลุ่มชนพิธีกรรมนี้

มักจะเกี่ยวข้องกับเทวดา หรือผีที่ปกปักรักษาและคุ้มครองหมู่บ้าน เป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านทุกครัวเรือนในหมู่บ้านจะต้องมีส่วนร่วม เพื่อสวัสดิภาพ ความมั่นคง ความเจริญของหมู่บ้าน อย่างเช่น การเลี้ยงผีเจ้าเมืองของชาวหรือการทำบุญเบิกบ้านของคนในชุมชน พิธีเลี้ยงศาลผีปู่ตาของชาวอีสานศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ เหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความเชื่อร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อสักการบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเชื่อว่าสามารถดลบันดาลให้ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการได้และในการที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการก็ต้องมีรูปแบบของพิธีกรรม โดยมีความเชื่อกันว่าเมื่อทำพิธีกรรมตามที่บรรพบุรุษได้กระทำต่อ ๆ กันมาแล้วก็จะทำให้เกิดความโชคดีในชีวิต เกิดความสบายใจ รู้สึกปลอดภัยในทรัพย์สินบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมเหล่านี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต หรือแม้แต่พิธีกรรมทางศาสนาบางพิธีก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเหล่านี้ เช่น พิธีการทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน เป็นต้น (2) แนวปฏิบัติอย่างมีสติต่อชีวิตในตำบลท่าสองคอนสำหรับแนวปฏิบัติอย่างมีสติของพุทธศาสนิกชนตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามซึ่งมีเนื้อหาจากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แบ่งตามหัวข้อหลักธรรมทางพุทธศาสนาซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ (1) การเจริญสติคือความระลึกได้ซึ่ง หมายถึง อาการที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะถาม จะพูดได้หรือนึกถึงสิ่งที่ทำไปหรือที่พูดไปแล้วได้ กล่าวคือเป็นอาการของจิตที่ไม่หลงลืม นัยยะที่สองของสติ คือ ความไม่เผลอ ไม่เลินเล่อ ไม่ฟุ้งเฟ้อ ไม่เลื่อนลอย ระมัดระวังซึ่ง หมายถึง ภาวะที่พร้อมอยู่เสมอในอาการ คอยรับรู้ต่อสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และตระหนักว่า ควรปฏิบัติต่องานนั้น ๆ อย่างไร ซึ่งมีความสอดคล้องกับคำของผู้ให้สัมภาษณ์ว่าหลักพื้นฐานในการดำเนินชีวิตล้วนกำหนดด้วยสติ ทุกคนต้องมีสติเป็นหลักพื้นฐานในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันต้องมีสติและสัมปชัญญะเพราะสติเป็นตัวกำหนด คือ การที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะพูด นึกถึงสิ่งจะทำคำที่จะพูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เผลอเผลอ ผิดคิดขึ้นได้ ระงับยับยั้งใจได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท คือให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ทำให้ไม่เลินเล่อพรั้งเผลอ ป้องกันความเสียหายเป็นต้น (2) หลักอริยมรรคมีองค์ 8 จากวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตำบลท่าสองคอนโดยส่วนมากมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ค้าขาย เป็นหลัก จึงทำให้คนในชุมชนมีการดำเนินชีวิตที่มีความสอดคล้องกับหลักของอริยมรรคมีองค์ 8 มีการประกอบอาชีพในทางที่ชอบ ไม่ผิดกฎหมาย ไม่เอาเปรียบคนอื่น มีการเจรจาที่ชอบ ทำให้เกิดความยินดีทั้งต่อผู้ซื้อและผู้ขาย รวมถึงผู้นำของชุมชนยังต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความตั้งใจที่จะนำพาขับเคลื่อนคนในชุมชน

2) พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อความตายอย่างมีสติในตำบลท่าสองคอน คือ (1) พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อความตายในตำบลท่าสองคอน พิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการตายของชาวบ้านไทยพุทธในตำบลท่าสองคอน จำแนกเป็น 3 ช่วง ดังนี้ 1. ช่วงใกล้เสียชีวิต คนในชุมชนตำบลท่าสองคอนยังมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องราวของความฝันและกลางสังขาร ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา รวมถึงยังประกอบพิธีกรรมเพื่อจำเริญอายุให้กับญาติที่ป่วยหนักโดยการเชื่อฟังตามคำบอกเล่าของคนรุ่นเก่าเป็นอย่างดี เพราะถือเป็นการเสริมกำลังใจในการเอาใจช่วยเพื่อเหนี่ยวรั้งชีวิตของคนใกล้เสียชีวิตเอาไว้ ในความเชื่อนั้นก็จะขอเอาพลังจากอำนาจ

เหนือธรรมชาติมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ อีกนัยหนึ่งเพื่อให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจสงบมีที่พึ่งทางใจ 2. ช่วงทำศพ เป็นวิธีการจัดการหลังจากที่เสียชีวิตแล้วตามยุคสมัยปัจจุบันเมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะต้องรับจัดการศพของผู้ตายตามธรรมเนียมพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันมาในเบื้องต้น ให้เป็นไปตามระเบียบที่ดั่งงามตามความเชื่อคตินิยมที่ปฏิบัติของท้องถิ่นนั้น ๆ ก่อนที่จะทำพิธีศพต้องดำเนินการตามกฎหมายบ้านเมือง อย่างเช่น แจ้งแพทย์ให้ทำการชันสูตรศพ เพื่อดูสภาพศพแต่เพียงภายนอกค้นหาสาเหตุและพฤติการณ์ที่ตายว่าผู้ตายคือใคร ตายเมื่อใด แจ้งเทศบาลท้องถิ่นหรืออำเภอ โดยนำไปรับรองแพทย์ไปติดต่อกับนายทะเบียนนอกใบมรณบัตรภายใน 24 ชั่วโมง เป็นต้น จากนั้นนำไปประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อของผู้ตายหรือตามคติความเชื่อของผู้ที่ประเจ้าภาพในการจัดพิธีกรรมต่างๆ โดยเบื้องต้นถ้าการทำพิธีศพทางพุทธศาสนานั้น เมื่อในครอบครัว มีคนตายผู้เป็นเจ้าภาพจะต้องปฏิบัติตาม ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนาที่ตนเองนับถือ 3. ช่วงหลังเผาศพ คนในชุมชนตำบลท่าสองคอน มีความเชื่อและประกอบพิธีกรรมตามแบบอย่างที่เคยทำกันมาเพียงแต่ปรับเปลี่ยนรูปแบบของพิธีกรรมและความเชื่อให้เหมาะสมกับสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันและวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ปรับไปสู่ความเป็นสังคมเมืองมากยิ่งขึ้นชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงมีพิธีกรรมและความเชื่อตามที่มีสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษมีวิธีปฏิบัติการเผาศพ พิธีกรรมการวางดอกไม้จันทน์ : เผาจริง - เผาหลอกความเชื่อเกี่ยวกับการเผาศพ พิธีดับธาตุและเก็บอัฐิ พิธีกรรมทำบุญอุทิศให้ผู้ตายและทำบุญอัฐิ เพื่อให้ผู้ตายได้ใช้ชีวิตอย่างสุขสบายในภพภูมิใหม่ เป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีการปลูกฝังและปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น เป็นการผสมผสานทางความคิดความเชื่อในเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิม รวมกับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ จนก่อให้เกิดเป็นธรรมเนียมประเพณีที่มีเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น โดยผู้อาวุโสชายหญิงมีบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรม คนหนุ่มสาวและเด็กในชุมชนหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่เข้ามาร่วมกิจกรรมโดยใช้แรงกาย แรงใจ ช่วยงานและปฏิบัติตามคำสั่งสอน คำแนะนำของผู้ใหญ่ ถือเป็นมรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพุทธ พิธีกรรมและความเชื่อต่าง ๆ ในช่วงหลังเผาศพเป็นไปเพื่อการให้เกียรติศพและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับคนตายรวมถึงเพื่อความสบายใจของคนภายในครอบครัวด้วย (2) แนวปฏิบัติอย่างมีสติต่อความตายในตำบลท่าสองคอนแนวปฏิบัติอย่างมีสติของคนในชุมชนนั้น จะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพิธีศพโดยจะมีคตินิยมสอดแทรกอยู่ด้วยเช่น การห้ามศพ จะต้องห้ามศพไปที่ฌาปนสถาน การห้ามศพจะมีพระภิกษุ และลูกหลานของผู้ตายที่บวชจุฬาราช และให้ญาติรวมถึงผู้คนที่มาร่วมงานเดินตาม เพื่อส่งดวงวิญญาณของผู้ตายไปสู่สุคติภูมิ เพราะมีความเชื่อว่า พระภิกษุสามเณรเป็นผู้ปฏิบัติดี มีศีล มีธรรม จะนำพาให้ไปสู่สุคติภูมิได้ การเวียนศพรอบเมรุ หรือเชิงตะกอน จะต้องเวียนศพไปทางข้างซ้ายของเมรุ 3 รอบ การทำเช่นนี้ หมายถึง ถ้ายังไม่ถึงนิพพานจะเวียนอยู่ในวัฏสงสาร เพราะยังติดอยู่กับกิเลสตัดไม่ขาด การเวียนรอบที่ 1 หมายถึงกิเลสวัฏสงสาร รอบที่ 2 หมายถึงกรรมวัฏสงสาร รอบที่ 3 หมายถึงวิปากะวัฏสงสาร กล่าวคือ เมื่อมีความอยาก ก็ลงมือทำกรรมนั้น เมื่อลงมือทำกรรมนั้นก็ได้รับผลของกรรมนั้นตามมา การเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้า จะต้องเอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก่อนที่จะเผา การทำเช่นนี้หมายถึง

น้ำมะพร้าวเป็นน้ำที่สะอาดบริสุทธิ์ เมื่อล้างหน้าศพแล้วจะทำให้สะอาดไม่มีมลทินและเป็นการชำระจิตใจให้สะอาดด้วย เป็นต้น เนื่องจากคนในชุมชนมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักจึงทำให้มีความเข้าใจในหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือเข้าใจในกฎของธรรมชาติ เช่น หลักไตรลักษณ์ อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อนัตตลักษณะ อันเป็นหลักความจริงของชีวิต ที่สรรพสิ่งทั้งหลายต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงทั้ง 3 ประการนี้ ไม่มีใครหลีกเลี่ยงพ้นได้ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นใครก็ตาม การตาย การพลัดพรากจากกัน ความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ความไม่แน่นอน ในสัตว์ทั้งหลาย ล้วนแล้วแต่เกิดมาจากกฎของหลักไตรลักษณ์ทั้งนั้น การพลัดพรากจากกัน ความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ความไม่แน่นอน ในสัตว์ทั้งหลายนั้นทุกคนต่างมีความเข้าใจเป็นอย่างดีว่า สักวันหนึ่งก็ต้องตายก็ต้องจากกัน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่ไม่อยากประสบพบเจอ ไม่อยากให้เกิดขึ้นกับครอบครัวกับทรัพย์สินสมบัติวัตถุสิ่งของหรือคนในครอบครัว และการเจริญมรณสติเป็นการฝึกใจให้พร้อมตายทุกเมื่อ เป็นวิธีสู่การตายก่อนตายและพ้นตาย มรณสติเมื่อบำเพ็ญอย่างสม่ำเสมอ ย่อมช่วยให้เกิดปัญญาตระหนักรู้ว่าความตายมิได้เป็นอุปสรรคกับชีวิต แต่เป็นสิ่งที่สามารถหนุนเสริมและขับเคลื่อนชีวิตให้เป็นไปในทางที่ถูกต้องได้ ที่สุดแล้วชีวิต กับความตายไม่ได้แยกจากกัน หากดำรงอยู่ควบคู่กับชีวิตตลอดเวลาสามารถเผชิญหน้ากับความตายได้อย่างไม่พรึงพรึงคลายความยึดมั่นถือมั่นในชีวิตสังขารลงได้ตามลำดับ และจะอายุชั่วกล้วยาปได้ด้วยตนเองทั้งจะค่อย ๆ ปล่อยวางความตระหนี่ ความเห็นแก่ตัว ความยึดมั่นในวัตถุสมบัติของตนเองได้ความตายเป็นสิ่งที่ไม้อาจที่จะหลีกเลี่ยงได้ ทุกคนเกิดมามีความ เกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา แต่ความตายนั่นเป็นสิ่งที่น่าสะพรึงกลัวและไม่เป็นที่ปรารถนาแก่ผู้คนก่อให้เกิดความทุกข์จนไม่อยากจะระลึกนึกถึง ทำให้เกิดความเศร้าใจ หดหู่ใจในชีวิต รู้ว่าถึงคราวตายก็ต้องตาย การเจริญมรณสติเป็นสิ่งที่เราควรทำอยู่เสมอ เพื่อเราจะได้ไม่อยู่แบบลืมหาย การเจริญมรณสติอาจจะเกิดบ้างบางครั้งคราวจากการได้ยินได้ฟังพระสงฆ์หรือครูบาอาจารย์ท่านพูดจากงานศพหรืองานพิธีต่างๆ ทำให้เกิดความระลึกได้ว่า สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเป็นธรรมดาเป็นธรรมชาติของชีวิตที่จะต้องแตกสลายไป

3. วิเคราะห์พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติในตำบลท่าสองคอน ผลจากการวิจัยพบว่า

1) วิเคราะห์พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตอย่างมีสติในตำบลท่าสองคอน (1) วิเคราะห์พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อชีวิตในตำบลท่าสองคอนพิธีกรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนคนในชุมชนล้วนมีการปฏิบัติและประกอบพิธีกรรมเหล่านี้เป็นประจำทุกวันอยู่แล้ว อาทิ สวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญกราบไหว้ ครูอาจารย์หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำสำนักหรือโบสถ์ อาจมีบางพิธีกรรมที่มีการปฏิบัติเป็นครั้งคราวอย่างเช่น ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อประเพณีนั้นน่าจะเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับคนไทยส่งคนมาแต่อดีตในทุกชุมชน กระทั่งไม่สามารถแยกจากกันได้ บ้างก็ถือเป็นสิ่งประจำบ้าน ประจำหมู่บ้าน ประจำเมืองเกือบจะทุกหมู่บ้าน ถือว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองก็คงจะไม่ผิดส่วนมากจะพบเห็นได้จากพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง รูปเหมือนพระสงฆ์ที่เคารพนับถือเป็นเกจิอาจารย์ของชาวบ้าน หรืออาจจะกล่าวรวม

ไปถึงศาลปู่ตา ศาลหลักเมือง ศาลเจ้าพ่อ ศาลเจ้าแม่ เหล่านี้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านมีความเชื่อร่วมกันสร้างขึ้นเพื่อสักการบูชา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ โดยเชื่อว่าสามารถลบล้างบาปให้ในสิ่งที่ชาวบ้านต้องการได้ และในการที่จะได้ในสิ่งที่ต้องการก็ต้องมีรูปแบบของพิธีกรรม โดยมีความเชื่อกันว่าเมื่อทำพิธีกรรมตามที่บรรพบุรุษได้กระทำต่อ ๆ กันมาแล้วก็จะทำให้เกิดความโชคดีในชีวิต เกิดความสบายใจ รู้สึกปลอดภัยในทรัพย์สิน บ้านเรือนที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมเหล่านี้จึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิต หรือแม้แต่พิธีกรรมทางศาสนาบ้าง พิธีก็ยังมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเหล่านี้ เช่น พิธีการทำบุญบ้าน พิธีสิบสองเดือน เป็นต้น (2) วิเคราะห์แนวปฏิบัติอย่างมีสติต่อชีวิตในตำบลท่าสองคอนคนในชุมชนตำบลท่าสองคอนในปัจจุบันมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักจึงทำให้มีหลักพื้นฐานในการดำเนินชีวิตล้วนกำหนดด้วยสติอันเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทุกคนต้องมีสติเป็นหลักพื้นฐานในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันต้องมีสติและสัมปชัญญะเพราะสติเป็นตัวกำหนด คือ การที่จิตนึกถึงสิ่งที่จะพูด นึกถึงสิ่งจะทำคำที่จะพูดไว้แล้วได้ เป็นอาการที่จิตไม่หลงลืม ไม่เผลอโผล่ อดคิดขึ้นได้ ระงับยับยั้งใจได้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ความไม่ประมาท คือให้ตื่นตัวอยู่เสมอ ทำให้ไม่เลินเล่อพรังเผลอ ป้องกันความเสียหายเป็นต้น การฝึกสตินั้นขึ้นอยู่กับโอกาสและเวลาของแต่ละบุคคลในการที่จะฝึกสติ อย่างเช่น เข้าวัด สวดมนต์ เจริญเมตตาภาวนา หรืออาจกระทำในกิจกรรมรอบตัว ณ ตอนนั้น ว่าใครทำอะไร เช่น คนนั้นใส่หมวกสีดำ แต่อย่าไปคิดว่าเมื่อเช้าเขาเลือกเสื้ออะไรมา หรือจะเป็นการลุกไปทำอะไรสักอย่าง เช่น ชงกาแฟ ทำอาหาร ทำอะไรก็ได้ที่ทำให้เราจดจ่อกับสิ่งที่อยู่ตรงหน้า ไม่พะวงไปกับอนาคต ไม่หมกมุ่นอยู่กับอดีต อยู่กับปัจจุบัน นั่นคือเคล็ดลับของการเจริญสติ ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือ มีสมาธิจดจ่ออยู่กับที่ใดสิ่งหนึ่ง เช่น ให้กำหนดรู้อาการ กำหนดลมหายใจ เป็นต้น และจากวิถีชีวิตและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนตำบลท่าสองคอนโดยส่วนมากมีการประกอบอาชีพ เกษตรกร ค้าขาย เป็นหลัก จึงทำให้คนในชุมชนมีการดำเนินชีวิตที่มีความสอดคล้องกับหลักของอริยมรรคมีองค์ 8 มีการประกอบอาชีพในทางที่ชอบ ไม่ผิดกฎหมาย ไม่เอาเปรียบคนอื่น มีการเจรจาที่ชอบ ทำให้เกิดความยินดีทั้งต่อผู้ซื้อและผู้ขาย รวมถึงผู้นำของชุมชนยังต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต มีความตั้งใจที่จะนำพาขับเคลื่อนคนในชุมชน

2) วิเคราะห์พิธีกรรมและแนวปฏิบัติอย่างมีสติต่อความตายในตำบลท่าสองคอน (1) วิเคราะห์พิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อความตายในตำบลท่าสองคอน พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตายนั้นโดยส่วนมากจะเน้นไปในพิธีศพ เป็นวิธีปฏิบัติสืบต่อกันมาจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยมีความเปลี่ยนแปลงไปได้บ้างตามสภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคม การจัดการหลังจากที่เสียชีวิตแล้วตามยุคสมัยปัจจุบันเมื่อมีการตายเกิดขึ้นจะต้องรับจัดการศพของผู้ตายตามธรรมเนียมพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันมาในเบื้องต้น ให้เป็นไปตามระเบียบที่ดั่งตามความเชื่อคตินิยมที่ปฏิบัติของท้องถิ่นนั้น ๆ ก่อนที่จะทำพิธีศพต้องดำเนินการตามกฎหมายบ้านเมือง อย่างเช่น แจ้งแพทย์ให้ทำการชันสูตรศพ เพื่อดูสภาพศพแต่เพียงภายนอกค้นหาสาเหตุและพฤติการณ์ที่ตายว่าผู้ตายคือใคร ตายเมื่อใด แจ้งเทศบาลท้องถิ่นหรืออำเภอ โดยนำ

ใบรับรองแพทย์ไปติดต่อกับนายทะเบียนออกใบมรณบัตรภายใน 24 ชั่วโมง เป็นต้น จากนั้นนำไปประกอบพิธีกรรมตามคติความเชื่อของผู้ตายหรือตามคติความเชื่อของผู้ที่ประเจี๊ยะภาพในการจัดพิธีกรรมต่างๆ โดยคนในชุมชนมีการนับพระพุทธศาสนาเป็นหลักการทำพิธีกรรมจึงยึดตามหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เมื่อในครอบครัวมีคนตายผู้เป็นเจ้าภาพจะต้องปฏิบัติตาม ประเพณีพิธีกรรมในทางพระพุทธศาสนา คือ การตั้งบำเพ็ญกุศลศพในปัจจุบัน จะตั้งบำเพ็ญกุศลที่วัดหรือที่บ้านก็ได้ แล้วแต่ความสะดวก ในการจัดพิธีฌาปนกิจศพของผู้เป็นเจ้าภาพ ส่วนมากคนในชุมชนจะกระทำที่บ้านของผู้ตายหรือผู้ที่เป็นเจ้าภาพ มีการประกอบพิธีแบบเรียบง่ายตามประเพณีของชาวอีสาน (2) วิเคราะห์แนวปฏิบัติอย่างมีสติต่อความตายในตำบลท่าสองคอน แนวปฏิบัติอย่างมีสติของคนในชุมชนนั้น โดยส่วนมากคนในชุมชนนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จึงทำให้มีแนวปฏิบัติและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสอดแทรกอยู่ด้วย รวมถึงมีคติธรรมที่สามารถเตือนสติของคนที่ยังมีชีวิตอยู่ให้ดำเนินชีวิตอย่างมีสติและถูกต้องด้วย จะเห็นได้จากการประกอบพิธีกรรมเกี่ยวกับพิธีศพโดยจะมีคติธรรมสอดแทรกอยู่ด้วยเช่น การห้ามศพ การเวียนศพรอบเมรุ หรือเชิงตะกอน การเอาน้ำมะพร้าวล้าง เป็นต้น รวมถึงมีความเข้าใจในกฎของธรรมชาติอันเป็นหลักความจริงของชีวิต ที่สรรพสิ่งทั้งหลายต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงทั้ง 3 ประการนี้ กล่าวคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ทุกคนย่อมทราบกันโดยทั่วไปว่า เราไม่อาจหนีความจริงนี้ได้ ไม่ว่าเราจะมีเงินมากมายก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะซื้อความตายนี้ได้ ซึ่งเป็นความจริงที่ปฏิเสธไม่ได้ ก่อให้เกิดการเจริญมรณสติ เป็นการหมั่นระลึกถึงความตาย เป็นการพัฒนาจิตให้รู้โลกตามที่เป็นจริง และเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมเมื่อวันเวลานั้นมาถึง

อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติทางพระพุทธศาสนา
พิธีกรรมและการปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสตินั้น พิธีกรรมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นจนแยกกันแทบไม่ออกเมื่อมีเทศกาลก็มีพิธีกรรม พิธีกรรมที่ไม่ต้องอาศัยเทศกาล เช่น การไหว้พระสวดมนต์การทำบุญตักบาตรตอนเช้า พิธีกรรมนั้นคือการประกอบพิธีใดพิธีหนึ่งอย่างเป็นขั้นเป็นตอนมีระเบียบแบบแผนชัดเจน จะเห็นได้ว่าเรื่องของศาสนา-ความเชื่อ สิ่งนี้ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรม ค่านิยมต่าง ๆ อีกมากมายในทุกภูมิภาคของไทยที่เกิดจากความเชื่อท้องถิ่นนั้น ๆ และสิ่งนี้เป็นประโยชน์ที่ทำให้การปฏิบัติตนของคนในชุมชนโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ รวมถึงการนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาปฏิบัติสอดแทรกอยู่ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งที่เหมาะสมกับการดำรงชีวิตประจำวัน และระดับที่สูงขึ้นไปหากพุทธศาสนิกชนทุกคนล้วนแต่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ย่อมบังเกิดความสงบสุขในการดำเนินชีวิต และในสังคมที่เราอาศัยอยู่อย่างแน่นอน แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ล้วนแล้วแต่มาจากการที่คนเราไม่ตั้งมั่นอยู่ในหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจากที่ได้ศึกษาวิจัยถึงประเด็น

รายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา อันได้แก่ หลักพื้นฐานในการพัฒนาชีวิต หลักธรรมในการดำเนินชีวิต แนวคิดในการดำเนินชีวิตและแนวทางหรือวิธีการปฏิบัติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความตาย ตามลำดับ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้ หลักพื้นฐาน ตามทัศนะทางพระพุทธศาสนา คือ มุ่งช่วยให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองได้ มีมุมมองเกี่ยวกับชีวิตของตนเองที่ดีมีความเชื่อมโยงในศักยภาพและความสามารถในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นด้วยตนเอง เมื่อบุคคลเป็นที่พึ่งของตัวเองได้แล้วก็ไม่จำเป็นต้องพึ่งพา และพึ่งพิงผู้อื่น ดังนั้นหลักพื้นฐานในการพัฒนาชีวิตจึงมีความสอดคล้องกับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา โดยการใช้หลัก “สติ” เพราะสติเป็นหลักแนวทางการพัฒนามนุษย์ สามารถนำสิ่งเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์

ประเด็นที่ 2 พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พิธีกรรมนั้นมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน คนในชุมชนล้วนมีการปฏิบัติและประกอบพิธีกรรมเหล่านี้อยู่เป็นประจำจนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน อาทิการสวดมนต์ บำเพ็ญภาวนา สรรเสริญ กราบไหว้ ครูอาจารย์หรือเทพยดา หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อว่าปกป้องคุ้มครองคนในชุมชน บ้านเรือน เกรขจรกรรมการทำมาหากินของคนในชุมชน และพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์ต่อความตาย โดยพิธีกรรมและการปฏิบัติต่าง ๆ จะมีสอดคล้องหลักธรรมและคตินิยมในทางพระพุทธศาสนาอยู่ด้วย เช่น หลักการใช้ชีวิตอย่างมีสติพัฒนาไปสู่หลักธรรมในกาเดินชีวิตอย่างหลักอริยมรรค รวมไปถึงคตินิยมที่สอคล้องอยู่ในพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความตาย ประเพณี – พิธีกรรม หรือกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ของคนในชุมชน มีบทบาทในการทำให้สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเป็นโอกาสที่จะได้ร่วมทำบุญทำทาน กินเลี้ยง และรื่นเริงสนุกสนานร่วมกัน หนุ่มสาวก็มีโอกาสพบปะกัน อีกทั้งยังเป็นเหตุให้มีการรวมญาติรวมมิตรที่อาศัยอยู่ห่างไกลได้มาร่วมสังสรรค์กัน ทั้งหมดนี้คือ พิธีกรรมที่จะทำให้ทุกคนรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน สังคมหรือประเทศชาติในที่สุด นำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน หากใช้สิ่งเหล่านี้ให้เป็นประโยชน์ก็เท่ากับว่าเราไม่ตกเป็นทาสของพิธีกรรม แต่เป็นนายของพิธีกรรม

ประเด็นที่ 3 วิเคราะห์พิธีกรรมและแนวปฏิบัติต่อชีวิตและความตายอย่างมีสติ ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พิธีกรรมและแนวปฏิบัติอย่างมีสติของพุทธศาสนิกชนตำบลท่าสองคอน โดยส่วนมากคนในชุมชนตำบลท่าสองคอนมีการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก จึงทำให้คนในชุมชนมีการประกอบพิธีกรรมและปฏิบัติที่มีความสอดคล้องตามหลักปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา คือในการประกอบพิธีกรรมโดยส่วนมากจะเน้นไปในทางที่มีพระสงฆ์ หรือมีระเบียบแบบแผนทางพระพุทธศาสนาอยู่ร่วมด้วยเสมอ และยังมีการนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตอีกด้วย โดยมีการในหลักสติหรือการเจริญสติเป็นหลักพื้นฐานในการพัฒนาชีวิตและการดำเนินชีวิตโดยปกติ จึงเป็นผลทำให้มีความรู้ความสามารถที่จะนำเอาหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เช่น เอาหลักอริยมรรคมีองค์ 8 มาปรับใช้ในการประกอบอาชีพในทางสุจริต และสามารถเอาไปปรับใช้ในการเป็นผู้นำของชุมชน โดย

มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความตั้งใจที่จะนำพาขับเคลื่อนคนในชุมชน รวมถึงมีความเข้าใจในกฎของธรรมชาติอันเป็นหลักความจริงของชีวิต ที่สรรพสิ่งทั้งหลายต้องตกอยู่ภายใต้กฎแห่งความจริงทั้ง 3 ประการนี้ กล่าวคือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ก่อให้เกิดการเจริญมรณสติ เป็นการหมั่นระลึกถึงความตาย เป็นการพัฒนาจิตให้รู้โลกตามที่เป็นจริง และเตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อมเมื่อวันเวลานั้นมาถึง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) ควรมีกิจกรรมเกี่ยวกับการเสนอแนะด้านความรู้คิด บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ควรเสนอหลักธรรมที่ตอบสนองหรือต่อความคิดทางด้านทัศนคติของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เช่น หลักไตรลักษณ์ ความตายในฐานะเป็นมาร เป็นทุกข์ เป็นธรรมดาของธรรมชาติ เป็นต้น

2) ควรมีกิจกรรมเกี่ยวกับการเสนอแนะด้านความรู้สึกรู้สึก บุคลากรและผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตายในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ควรให้ความรู้เรื่องมรณสติ เช่น การจัดนิทรรศการให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตและความตาย จัดอบรม grundrissแบบมรณสติ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของการเจริญมรณสติและการฝึกพิจารณาอภินิหารปัจเจกชนที่มีผลต่อทัศนคติต่อความตาย

2) ควรศึกษาวิจัยเรื่องความเป็นไปได้ของการปรับทัศนคติต่อความตายของกลุ่มตัวอย่างอื่นๆ เช่น พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชนต่อชีวิตและความตาย ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *พุทธธรรมฉบับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 53). กรุงเทพมหานคร : เอ.พี.กราฟฟิคดีไซน์ และการพิมพ์.

Rothenbuhler. (1998). E.W. *Ritual Communication*. U.S.A.: Sage.

สัมภาษณ์ พระครูสารกิจประยุต ดร., เจ้าอาวาสวัดขุนพรหมดำริ/รองเจ้าคณะอำเภอเมือง, 5 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นายหนูกัน ทินวัน, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอุบราช หมู่ที่ 3, 26 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางสาวปาริชาติ สงลา, 11 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ พระครูผาสุกสารธรรม, เจ้าอาวาสวัดใหญ่โพธิ์ไชยาราม/เจ้าคณะตำบลท่าสองคอน เขต 2, 13 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นายสวรรค์ ลาชุมเหล็ก, ปราชญ์หมู่บ้าน ชำนาญการบ้านาญ, 25 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นายบรรจง ช้ายขวา, ผู้ใหญ่บ้านท่าสองคอน หมู่ที่ 12, 18 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางสาวกัญญา จันทร์หาญ พ.ธ.บ (พุทธศาสนา), ผู้ใหญ่บ้านอุปราช หมู่ที่ 3, 20 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ พระครูสมุทรทองศรี อคฺโขโต, เจ้าอาวาสวัดน้อยดวงสิทธิ์/รองเจ้าคณะตำบลท่าสองคอน เขต 2, 21 ธันวาคม 2564

สัมภาษณ์ นางสาวกัญญา เสนา, ผู้ใหญ่บ้านโนนตาล, 25 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางสาวภาชีดา จันทร์เพ็ญ, 29 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางปราณี อรรถแสง, ธุรกิจส่วนตัว, 30 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางปัทมา แก้วไชยพาน, ธุรกิจส่วนตัว, 28 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางธนาทิพย์ เหลาภา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านท่าสองคอนหมู่ที่ 12, 23 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางกัญญา จอดนอก, ธุรกิจส่วนตัว, 28 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นายประเสริฐ สุวรรณทาลา, เกษตรกร, บ้านท่าสองคอน, 16 กุมภาพันธ์ 2565.

สัมภาษณ์นางสาวเจนจิรา สุวรรณทาลา, นักศึกษาคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาภาษาอังกฤษ, บ้านท่าสองคอน, 16 กุมภาพันธ์ 2565.

สัมภาษณ์ นางวิไลลักษณ์ สมิงรัมย์, เกษตรกร, บ้านท่าสองคอน, 16 กุมภาพันธ์ 2565.

สัมภาษณ์ นางอมริน นนสีลาด, เกษตรกร, บ้านท่าสองคอน, 16 กุมภาพันธ์ 2565.

สัมภาษณ์ นางรุ่งอรุณ เสนา, เกษตรกร, บ้านท่าสองคอน, 18 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นางสาวธัญพร ปลื้วกุล, ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุบาลธัญพร, บ้านท่าสองคอน, 17 กุมภาพันธ์ 2565.

สัมภาษณ์ นางอมร เนื่องวงษา, ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอุปราช, หมู่ 3, 20 ธันวาคม 2564.

สัมภาษณ์ นายเฉลิม ขานถม, เกษตรกร, บ้านอุปราช, 15 กุมภาพันธ์ 2565.

สัมภาษณ์ นายประมวล คำชาย, เกษตรกร, บ้านอุปราช, 23 ธันวาคม 2564.